

Peter Stanford

ÎNGERII

O istorie vizibilă și invizibilă

Traducere din limba engleză
de Bianca Savu

Editura For You
București

PRELUDIU

Îngeri mai degrabă iubitori

„Mai repede decât cuvintele vine ideea unor ferestre înalte:
Sticla cuprinzând soarele,
Și, dincolo de ea, văzduhul de un albastru adânc,
ce arată înspre
Nimic, și este nicăieri, și este nesfârșit.“

Philip Larkin, *Ferestre înalte* (1967)¹

Am crescut cu îngeri în jur. Majoritatea îngeri păzitori, care sălășluiau în rugăciunile mele de seară, repetate lângă lumânare, pe cuvertura din casa mea catolică de lângă Liverpool, în timp ce priveam la „imaginea sfântă“ a lui Iisus pe perete, cu inima-i sângerândă. „Înger al lui Dumnezeu, păzitorul meu drag / De care mă leagă dragostea Lui / Fii lângă patul meu în această noapte / Pentru lumină și pază, pentru domnie și veghe. / Amin.“

¹ Publicat în 1974 în antologia cu același nume.

Locul care păstrează cea mai vie amintire a îngerilor, însă, nu era dormitorul meu, ci aleea din fața casei noastre. Nu că i-aș fi văzut vreodată, dar știam că erau acolo. Mama fusese diagnosticată cu scleroză multiplă chiar înainte de a afla că este însărcinată cu mine. Când eu am început să merg, ea nu mai putea. Sau doar cu ajutor: mai întâi se sprijinea într-un baston de lemn, cu mâna cealaltă așezată pe umărul meu; mai târziu, două bastoane, apoi cadru. În funcție de mobilitatea ei în declin îmi măsoară eu copilăria. Când am împlinit 10 ani, a început să folosească un scaun cu roțile, însă a refuzat să fie limitată la el.

Ca atare, la începutul anilor 1970, a intrat în posesia unui Cărucior pentru Invalizi cu trei roți de un albastru precum cerul (oricât de mult ne-am tângui despre lipsa de tact a limbajului corect politic, e cu siguranță o îmbunătățire să numești pe cineva, sau ceva, in-valid), un Reliant Robin¹ simplu, oferit de către plătitorii de taxe britanici la primele pâlپări ale revoluției dizabilității. Designul îi permitea șoferului să se mute din căruciorul cu roțile pe un scaun al mașinii, care apoi glisa pe șine pentru a se fixa pe poziție după barele ce controlau întreaga invenție. În spațiul rămas odată ce scaunul era mutat, aveai loc să tragi un cărucior cu roțile pliat, dar al ei era greu și ciudat de manevrat, așa că de cele mai multe ori nu se obosea cu asta. Căruciorul ei gol rămânea în spate, pe alee, iar ea parca la intrarea magazinelor, unde însoțitorii veneau și o serveau la fereastra Invacar.

Tata îi spunea mereu că într-o zi „un puștan“ o să „plece“ cu scaunul ei cu roțile pe când ea va fi „umblând aiurea“, lăsând-o naufragiată. „Oh, Reg“, încă o aud dojenindu-l, refuzând să-l ia în seamă, „stai liniștit. Îngerul meu păzitor are grijă de el“.

¹ Autoturism de mici dimensiuni produs de către Reliant Motor Company. (n.tr.)

PARTEA I

Versiunea autorizată despre înger

„Și-n mintea-i de poet întruchipează
Minuni la care neîncetat visează.
Iar pana lui dă suflet și dă nume
Unor nimicuri care nu-s pe lume.“

Theseu, în *Visul unei nopți de vară*,
de William Shakespeare (Actul V, Scena 1)

A

Asa Vahista – unul dintre cei șase Amesha Spenta („Binefăcători nemuritori“) din zoroastrism, religia predominantă din Persia începând cu 1500 î.Hr., până la înlocuirea ei cu Islamul, în secolul VII d.Hr. Fiecare dintre cele șase „scânteii“ divine a fost creată de zeul bun Ahura Mazda pentru a veghea asupra poporului său și pentru a-i proteja de zeul rău, Angra Mainyu. Erau un fel de îngeri păzitori, cu înaltul statut de arhangheli. Chiar dacă neutri în privința genului, Asa e văzut, de obicei, ca masculin. Numelui său îi e adăugat Vahista, „cel mai bun“, atribuit în textul sacru *Gatha* de către însuși profetul Zoroastru. Asa reprezintă adevărul, justiția și dreptatea, a căror alăturare întruchipează ce anume înseamnă să fii un bun zoroastrian. Fiecare Amesha Spenta are o sferă specifică – în cazul lui Asa focul, parte integrantă și distinctivă pentru ritualurile zoroastriene.

B

Îngerii **bulgari** – locuiesc în Peștera Gâtul Diavolului din munții Rodopi. Printre stâncile de marmură se află o peșteră adâncă, unde curge asurzitor un izvor subteran de peste 40 de metri. Legenda creștină spune, pe baza unui capitol din *Geneza*, că aici s-au retras îngerii căzuți și s-au împerecheat cu ficele oamenilor. Era un loc bun de închisoare, mai ales prin zgomotul asurzitor al cascadei din peșteră, cauzat de lacrimile lor de regret. O altă legendă, posibil mai veche, spune că aici a venit zeul grec Orfeu pentru a intra în lumea subterană spre a o găsi pe Euridice.

Cărțile Sfinte

Primii îngeri

„Și, precum îngerii în vreun vis strălucitor
 Cheamă sufletul când omul doarme,
 Așa și gânduri grele le transcend pe cele obișnuite,
 Și trag cu ochiul înspre glorie.“

Henry Vaughan, „S-au dus cu toții
 în lumea luminii“ (1655)¹

Pentru aproape trei milenii, cuvintele „Sfânt, Sfânt, Sfânt e Domnul Savaot, plin e cerul și pământul de mărire Lui, osana întru Cel de Sus“ au fost puse pe note de către credincioși ca parte a liturghiilor și ritualurilor din sinagogi și biserici. Originea a ceea ce e cunoscut drept *Cântarea îngerilor* se află în tradiția iudaică, o primă aproximare a ei fiind înregistrată în *Cartea lui Isaia*, unul dintre profeții trimiși de către

¹ Din antologia *Silex Scintillans*, care i-a dat reputația de a fi probabil cel mai biblic poet de limbă engleză.

Dumnezeu poporului evreu când aceștia se aflau în nevoie (*Isaia* 6, 3). Primele secțiuni ale cărții datează din secolul VIII î.Hr. Profetul Isaia strigă „Sfânt, Sfânt, Sfânt“, având extraordinara viziune a Atotputernicului așezat pe tron, în Templul Ierusalimului. Alături de el se află o gardă de onoare formată din puternicii îngeri cunoscuți drept serafimi, „fiecare dintre ei având câte șase aripi: cu două își acopereau fețele, cu două picioarele, iar cu două zburau“ (*Isaia* 6, 2).

În timp ce acești serafimi își cântă imnurile de slavă, temeliile Templului – Sfânta Sfintelor în iudaism – se cutremură și se umplu cu fum. Apoi, cu mare alai, unul dintre ei ia un cărbune roșu încins din altar și atinge buzele lui Isaia cu ele, arzându-i păcatele și ungându-l ca mesager al Domnului (*Isaia* 6, 6–9).

Multe dintre detaliile date în *Isaia* – inclusiv versurile pentru *Cântarea îngerilor* – sunt repetate în capitolul 4 din *Apocalipsa*, ultima carte din Noul Testament creștin, scrisă spre finalul primului secol al erei noastre. Acum, însă, acolo sunt patru creaturi, tot cu câte șase aripi, dar nu îngeri, ci trei animale – un leu, un taur și un șoim – și o a patra cu chip de om. Toate au ochi pe toate părțile și pe dinăuntru și zi și noapte cântă neîncetat „Sfânt, Sfânt, Sfânt e Domnul Dumnezeu, Atotțiitorul, Cel ce era și Cel ce este și Cel ce vine“ (*Apocalipsa* 4, 8).

Azi, în ritualul evreiesc, cuvintele din *Cântarea îngerilor* continuă să fie auzite în *Kedușah* („sfințire“), parte a rugăciunilor zilnice. În mod tradițional, cei care le recită se ridică pe vârfuri, cu fiecare *kadoș*, „sfânt“, puțin mai sus, ca și cum s-ar întinde să ajungă la îngerii de deasupra.

Cartea lui Isaia era privită și de către primii creștini cu deosebită reverență datorită promisiunii făcute profetului că

Dumnezeu va veni la poporul Său. Creștinii au considerat aceasta ca fiind o promisiune timpurie a venirii lui Iisus. Cu atât mai mult, deci, *Isaia* e numită uneori „a cincea evanghelie”¹. *Cântarea îngerilor* a fost asimilată de către Biserica occidentală în secolul V d.Hr. în textul oficial aprobat al Liturghiei, cu „Sfânt, Sfânt, Sfânt” repetat în *Sanctus* (latinescul pentru „sfânt”). În același timp, în Răsărit, creștinii ortodocși continuă să recite cuvintele îngerilor ca parte a liturghiei lor în *Trisaghion* („de trei ori sfânt”). În toate aceste tradiții, care însumează peste 1,5 miliarde din populația lumii, se consideră că glasurile omenеști se alătură în cântare cu cele îngerеști, într-un singur cor ce trece dincolo de granițele cerului și pământului.²

Dintre toate cuvintele din *Cântarea îngerilor*, probabil că cel mai des pe buzele îngerilor sau împrejurul lor a fost acest „Osana” colectiv al lor – în ebraică *yasha na*, „O, Slavă!”. Se află, de pildă, în popularul colind de Crăciun *Ding dong Merrily on High*, din prima jumătate a secolului al XVII-lea, unde „Cerul curge ca un râu cu îngeri cântând. Slavă, Osana *in excelsis*!”. Iar „Osana!” e scris și pe stindardele pe care îngerii le desfac din trompete pe felicitările de Crăciun.

Între timp, în *Paradisul* lui Dante, ultima parte de drum a călătoriei poetului spre lumea cealaltă pe care și-o închipuie în cele trei părți din *Divina comedie*, naratorul abia reușește să își dea seama că milioanele de „scânteii scăpărătoare” ce îl înconjoară în lumile de mai sus ale Cerurilor sunt, de fapt, îngeri, când aude sunetul osanalelor lor: „Și-Osana le

¹ Vezi John Sawyer, *The Fifth Gospel: Isaiah in the History of Christianity*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.

² Modul cum au fost construite unele biserici medievale ținea precis la a crea un ecou „ceresc”, astfel încât cântarea corului părea, pentru credincioși, că vine de deasupra.

Cuprins

Preludiu	/ Îngeri mai degrabă iubitori	7
----------	-------------------------------	---

Partea I / Versiunea autorizată despre îngeri

Capitolul 1	/ Cărțile Sfinte. Primii îngeri	23
Capitolul 2	/ Lupta cu îngerii. <i>Geneza</i> și Scripturile ebraice	41
Capitolul 3	/ Cheamă-ne pe numele nostru. Mihail, Gavriil și Rafael	69
Capitolul 4	/ Enoh și „Păzitorii” Raiului	89
Capitolul 5	/ Așezarea îngerilor la locul lor. Noul Testament	111
Capitolul 6	/ Îngerii-scribi din islamism	125

Partea a II-a / Îndelungata influență a îngerilor

Capitolul 7	/ Cum au ajutat îngerii la evoluția Bisericii Timpurii	149
Capitolul 8	/ Francisc, Avicenna și Toma din Aquino. Când și de ce a fost luată în serios angelologia	179
Capitolul 9	/ De la nevăzut la văzut. Aducerea la viață a îngerilor	207
Capitolul 10	/ Îngerii din Renaștere	235
Capitolul 11	/ Iluminismul – mișcarea spre margini	269
Capitolul 12	/ Îngeri pe raftul modernilor	299
Epilog	/ Locuitori, cu toții, în timp și spațiu	323
Mulțumiri		333